

Toimintatutkimus kuntoutumisen merkityksistä ja vaikutuksista ryhmäläisten ja toteuttajien kokemina

Sosiaalityön tutkimuksen päivillä 18.2.2022
Työryhmä aikuissosiaalityö, vaikuttavuus ja ajankohtaiset haasteet
Kainuun soten aikuissosiaalityö ja SOSRAKE-hanke
Aluekehittäjä/sosiaalityöntekijä Anne Tuikka
anne.tuikka@kainuu.fi, p. 044 7970363

Kainuun sote

Erikois-, liikenne- ja ympäristökeskus

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Kiinnostus ja lähtökohdat vaikuttavuuden tutkimukselle

Kuntoutus (2021) ja tutkimus liittyvät Kainuun aikuissosiaalityön kehittämishankkeisiin

- SOSRAKE –kumppanuushankkeella (2019-2022) haemme vahvistusta työntekijöiden ja johdon rakenteellisen sosiaalityön osaamiseen.
- THL:n OTSO-pilotilla (2021) haimme vahvistusta päihdetyön menetelmäosaamiseen.

Kriittisesti ajatellen tarvitsemme:

- Muutokseen tähtäävään työhön vaikuttavuutta vahvistavia työmenetelmiä.
- Kokemusta käytäntötutkimuksen toteuttamisesta, sekä uudenlaisen tutkimuksellisen työorientaatioiden omaksumisesta.
- Vahvistusta osallistavan sosiaalityön periaatteiden omaksumiseen ja yhteistyöhön niin asiakkaiden kuin yhteistyökumppaneiden kanssa.
- Paikallisiin tarpeisiin monitoimijaisesti ja –alaisesti rakennettavaa kuntoutusta.
 - Kainuussa on toteutettu Kämppekuntoutuksia 2006 - 2010 ja Leidit laiturilla –kuntoutus 2019.

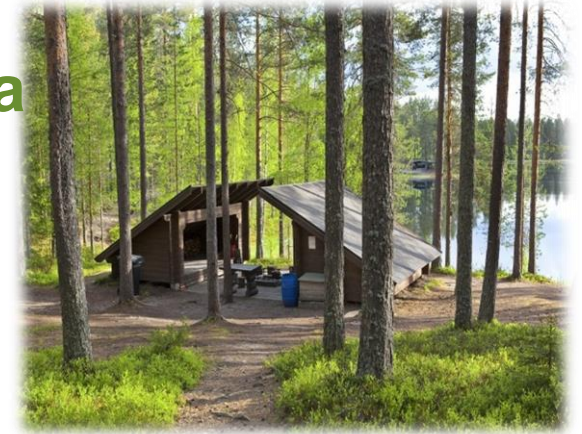
Käytäntötutkimus vaatii Pauli Niemelän (2020) luonnehtiman **toimintateoreettisen työskentelyotteen oppimisen hahmottamista systeemisenä prosessina**. Keskeistä toimintateoreettisessa työskentelyotteessa on tuottaa tieto tutkimuksellisesti ja tehdä työtä tutkimuksella avautuvan tiedon perusteella. Työn toteutumisen jälkeen tuloksia tulee myös arvioida. Tällaisen systeemisen ja toimintateoreettisen työskentelyotteen oppiminen mahdollistaa taidot tehdä tuloksellista hyvinvointia parantavaa työtä.

Meidän tulisi toimia yhteiskunnassa vaikuttavina asiantuntijana. Hyvinvointipoliittisina toimijoina sosiaalityön keskiössä on **kansalaisten ihmisarvon turvaaminen, kykyjen kehittämisen mahdollistaminen ja yhteisöllisten siteiden vahvistaminen.** (Karjalainen ym. 2021, 17; Savolainen & Suonio 2011, 10).

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Naiset vahvistumisen lähteillä – kuntoutus tutkimuskohteena

- Paikallisuuden vuoksi oivallinen yhteiskehittämisen ja vaikuttavuustutkimuksen kohde.
- Kuntoutus sisälsi leirin ja kaksi jatkotapaamista vuonna 2021.
- Kuntoutujia oli seitsemän, toteuttajina aikuisosiaalityö, ev.lut.srk ja Tietoisesti kohti parempaa –hanke.
- Kaksiosainen tutkimusaineisto kiinnittyy kuntoutumiseen ja monitoimijaisuuteen.

Tutkimuksen tavoite: Etsiä moninäkökulmaisen laadullisen aineiston avulla tekijöitä, jotka mahdollistivat tai estivät muutoksen päihdehaasteiden kanssa kamppailevien naisten elämässä.

Ennako-oletus:

- Vertaistukea ja osallisuutta sisältävällä sosiaalisella kuntoutuksella (SHL 1301/2014, 17 §) olisi mahdollista saada aikaan positiivisia muutoksia ajattelu- ja toimintatapoihin, josta seuraisi muutoksia toimintakykyyn, hyvinvointiin ja terveyteen.
- Sosiaalisessa kuntoutuksessa keskeisintä on haastavassa elämäntilanteessa olevan ihmisen kohtaaminen ja tukeminen voimavaraistavalla toiminnalla, jotta hän löytäisi toimintakykynsä ja voisi omalla tavallaan olla osa yhteisöä ja yhteiskuntaa.

Tutkimuskysymykset:

”Mikä kuntoutuksessa on ollut merkityksellistä ja miksi?”

”Miten tavoitteet saavutettiin (mahdollinen mekanismi) tai mitä olivat tavoitteiden saavuttamisen esteet?”

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Yhteinen suunnitelma kuntoutuksesta

- Aikuissosiaalityöllä ja SOSRAKE Kainuun osahankkeella oli tutkimuslupa Kainuun sotelta
- Kutsuimme paikallisia toimijoita suunnittelutapaamiseen ja mahdolliseen yhteistyöhön
- Sovimme leirin ja jatkotapaamisten ajankohdista, markkinoinnista, ohjelmasta työnjaosta ja vastuista.
- Aikuissosiaalityön asiakkaista teimme sosiaalisen kuntoutuksen päätökset.

Kuntoutus sisälsi toimintoja, joiden tavoitteena oli lisätä tietoisuutta hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä.

Toimintasisältönä mm.:

- Toipumisen tueksi –työkirjan menetelmät (Sumupuu 2020), mm. hyvinvointiin liittyvän tietoisuuden vahvistamiseksi opeteltiin vireystilan (vireysikkuna) ymmärrystä ja hyödyntämistä epätoivon hetkinä.
- Asahi terveystoiminta
- Taideterapia
- Ajatusvääristymien läpikäynti
- Luontoretket
- Satuhieronta (Tarina ja Kosketus Oy)
- NADA-korva-akupunktio (sileatkivet.fi).

Edellä mainitut työmenetelmät on sisäänkirjoitettu traumainformoituun työotteeseen (iloajatoivoa.fi).

Kulttuuritoiminta ja taidelähtöiset menetelmät on nostettu esille myös opetusministeriön toimintaohjelmaehdotuksessa. Sen mukaan kulttuuritoimintaa ja taidelähtöisiä menetelmiä – yhteisötaide ja kädentyöt - tulisi integroida muun muassa osaksi sosiaalityötä ja kuntoutuspalveluja. Menetelmien tarve liittyy myös yhteiskunnan muutokseen, syrjäytymisen ehkäisyyn sekä erilaisten hoito- ja ongelmatilanteiden monimutkaistumiseen, jolloin auttaminen psykososiaalisten ongelmien kierteestä ei onnistu kaikilta osin perinteisin keinoin. (Liikanen 2010, 19; Granfelt 1993, 194–198.)

Vaikuttavuustutkimuksen lähtökohtia

Vaikuttavuutta mitataan osallistujien ja ohjaajien yhteisesti asettamien tavoitteiden saavuttamisena kuntoutusprosessin aikana.

Vaikuttavuuden osoittamiseksi ei riitä pelkästään ilmiöiden kuvaileminen ja niitä koskevien tulkintojen esittäminen. Tarvitaan tietoa siitä, miksi ja miten ilmiöt ovat syntyneet.

Tavoitteena on selittää ja ymmärtää, miten selitettävä asia on syntynyt tai muuttunut.

Tutkimusaineisto on kaksiosainen

Tutkimusaineisto kuntoutujilta, 7 osallistujaa	Taustatietolomake
	Aikuisväestön hyvinvointimittari
	Elämänhallinta- ja osallisuus -lomake
	Interventioon liittyvä kysely
	Tavoitteen asettelun suunnitteluun liittyvä kysely ja kuntoutuspalaute
Tutkimusaineisto toimijoilta, 5 toimijaa	Kysely monialaisena/-toimijaisena yhteistyönä järjestetyn kuntoutuskokonaisuuden järjestämisestä

Aineiston analyysin asetelmia

Kuntoutuksen alussa	Kuntoutuksen aikana	Kuntoutuksen lopussa
<p>Ne alkukyselyn haasteet, joissa ilmeni loppukyselyssä muutosta:</p> <ol style="list-style-type: none">1) Yksinäisyys, ulkopuolisuus (ekskluusio).2) Oman elämän ja sen hallinnan välinpitämättömyys, terveyshuolet, retkahdukset.	<p>Kuntoutuksen aikaisella toiminnalla on mahdollista saada aikaan muutosta. Tässä kuntoutuksessa toimintamahdollisuudet ja osallistaminen mahdollistivat kuulluksi, ymmärretyksi ja kunnioitetuksi tulemisen:</p> <ol style="list-style-type: none">1) Tunne osallisuudesta (subjekti, ei objekti), jonka mahdollisti asiakaslähtöinen, vastuullinen, psykososiaalinen ja eettisesti vastuullinen työ.2) Tietoisuuden lisääminen asiakaslähtöisellä toiminnalla, jolla vahvistettiin terveyttä, haasteellisten tilanteiden hallintaa ja hyödynnettiin taideterapiaa.	<p>Kuntoutuksen lopussa toteutettu interventiokyselyn vastaukset kertovat muutosmekanismista/muutosvoimasta:</p> <ol style="list-style-type: none">1) Kuulluksi, ymmärretyksi ja kunnioitetuksi tulemisen tunne (inkluisio).2) Tietoisuuden lisääntyminen havahduttaa, mahdollistaa oivaltamisen, josta seuraa elämäntilanteiden vahvistuminen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Tutkimuksen taustateoriat

Kuntoutuksen merkityksille on haettu selitystä osallisuuden lähikäsitteillä (Rouvinen-Wilenius 2013, 117– 125).

Pohdittaessa yksinäisyyttä ja sitä, mistä se voi olla seurausta, tulemme osallisuuden ja toiminnallisuuden kysymysten äärelle.

Toiminnan eri osatekijöillä on vaikutusta toimintaan kuten paikalla ja sen toimijoilla.

Yksittäisillä toiminnoillakin on syynsä ja seurauksensa merkitysten kokemuksiin.

Kun osallistumme ryhmätoimintaan, pääsemme yhteenkuuluvuuden äärelle.

Mikäli toiminta on osallistujalle merkityksellistä, on sillä vaikutusta ihmisen hyvinvoinnille.

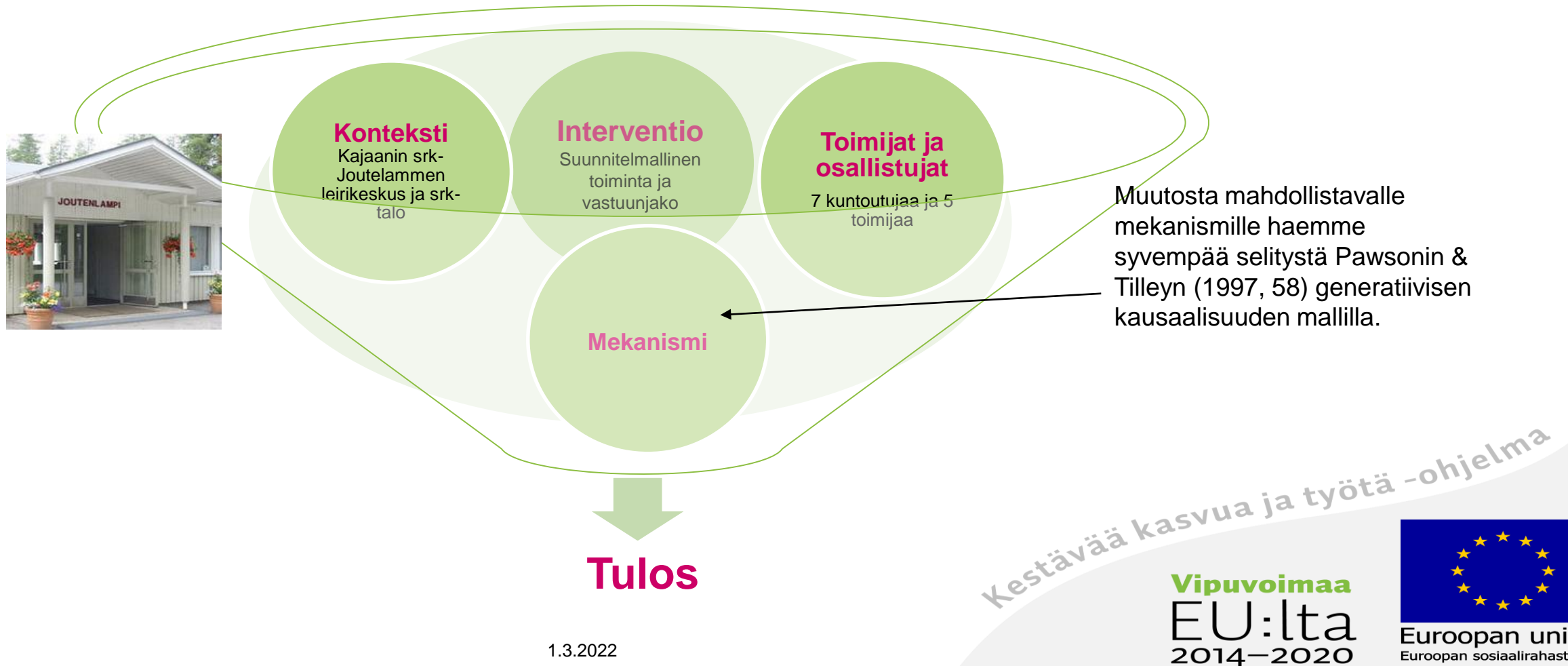
Kuntoutuksen vaikutusten ymmärrystä ja selittämistä tukee osallisuuden syy–seuraussuhteisiin pureutuminen osallisuuden toiminnallisuutta sisältävien lähikäsitteiden kautta.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

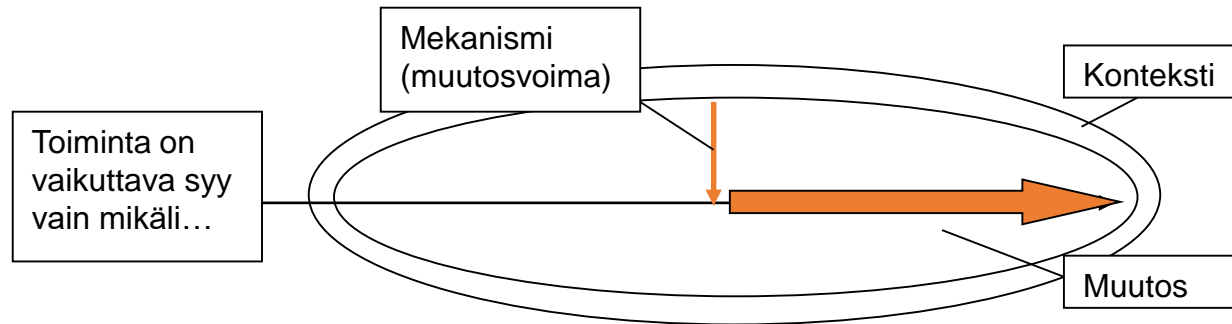
Kaimer-teoria hahmottaa tutkimuksen tietopohjaa (Blom & Moren; Matthies ym. 2021, 9)

Tässä tutkimuksessa vaikuttavuudelle on haettu selitystä Kaimer-teorian avulla. Kaimer-teoria pohjaa kriittiseen realismiin ja sen käsitykseen todellisuuden kerrostuneisuudesta ja generatiivisten mekanismien ymmärryksestä inhimillisen muutostyön lähtökohtana. Teorian mukaan yksittäisillä toiminnoillakin on syynsä ja seurauksensa merkitysten kokemuksiin. Haemme syvempää selitystä yksinäisyyttä poistavan toiminnan muutosmekanismille Pawsonin ja Tilley'n (1997, 58) generatiivisen kausaalisuuden mallilla (kuvio).

Syvempi selitys yksinäisyyttä poistavan toiminnan muutosmekanismista

Pawsonin ja Tilley'n (1997, 58) mukaan sosiaaliset interventiot sisältävät syitä ja resursseja, jotka mahdollistavat osallistujien piilevien kausaalisvoimien vapautumisen ja sitä kautta muutoksen mahdollistumisen. Arvionnilla pyritään löytämään mekanismeja, jotka mahdollistavat ongelman lieventämisen kohti asetetun tavoitteen saavuttamista.

Kuntoutujien yksinäisyyden selittävät tekijät liittyivät siihen, etteivät he tulleet kuulluiksi, ymmärretyiksi ja kunnioitetuiksi. Kuntoutuksen toimintaan osallistumisen ja siellä koettu kuulluksi, ymmärretyksi ja kunnioitetuksi tuleminen oli muutosvoima/mekanismi, josta seurasi hyvinvointia ja yksinäisyys häveni. Muutosvoimaan vaikutti myös kontekstina miellyttävä, luonnon läheisyys ja paikan viihtyisyys, sekä asiantunteva toiminta.

Kuntoutumiseen kohdistunut tutkimustulos

Tutkimustulos **vahvistaa ennakko-oletusta** (hypoteesia), että sosiaalisen kuntoutuksen toiminnalla voidaan saada aikaan positiivisia muutoksia ajattelu- ja toimintatapoihin, josta seuraisi muutoksia toimintakykyyn, hyvinvointiin ja terveyteen. Sosiaalisessa kuntoutuksessa keskeisintä on ihmisen kohtaaminen ja tukeminen voimavaraistavalla toiminnalla, jotta hän löytäisi toimintakykynsä ja voisi omalla tavallaan olla osa yhteisöjä ja yhteiskuntaa. Kaikki kuntoutujat saivat myös yksilökohtaiset palautteet.

Lähtötilanteessa keskeisin **huonovointisuuden tekijä liittyi yksinäisyyteen**.

Keskeisimmät **muutosta edistäviin mekanismeihin** kytkeytyvät tekijät liittyivät kuulluksi, arvostetuksi ja **tunnustetuksi**

Tutkimuksen päätulos osoitti vaikuttavuutta kertovan muutosvoiman liittyvän kontekstin turvallisuuteen ja **osallisuutta** mahdollistaviin asiantuntevasti toteutettuihin toimintoihin, jossa toiminta on vahvalla eettisyydellä virittyttä.

Toiminnan vaikutuksesta kertoo kuntoutujan kokemus, jossa hän on kokenut saaneensa kuntoutuksesta elämäänsä kauaskantoisia merkityksiä:

”Kiitos leiristä, jonne mukaan uskaltautuminen lisäsi itsetuottamustani ja mielen hyvinvointia.

Vaikutus kesti koko kesän ja edelleen”. [O5]

Kestävää kasvua ja

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Monitoimijaisuuden tutkimustulos

Toimijoille kohdistetulla kyselyllä haimme vastausta kuntoutuksen toteuttamisessa mukana **olemisen kokemuksista ja merkityksistä**. Vastauksilla haettiin vahvistusta toiminnan jatkokehittämisen tarpeisiin, joka tuo lisäarvoa **tutkimukselle**.

Kuntoutustoiminnan monialaisuus ja -toimijaisuus, suunnitelmallisuus, osallistujien kokonaisvaltaisen tilanteen ymmärrys eli asiakaslähtöisyys ja pitkäjänteisesti toteutettu toiminta edistävät merkittävästi vaikuttavuutta. Toiminnan kustannustehokkuuslaskelmia ei tässä tutkimuksessa avata, mutta kustannusten jakaantuessa osatoteuttajien kesken ei yhden toimijan osuus voi olla kokonaiskustannusten luokkaa.

Yhteistyön mahdollistumiseen liittyviä tekijöitä:

”Yhteinen näkemys, toive ja halu auttaa ja kehittää parempia palveluita asiakkaiden hyväksi. Tarvitaan rohkeutta ja toisten työn arvostavaa asennetta. Tahtotila, innostus, luovuus sekä oman organisaation (esimies & kollegat) tuki ja kannustus ovat äärimmäisen tärkeitä toiminnan mahdollistumisessa. Myönteinen ja avoin työote. Se, että eri toimijat tuntevat toisensa. Yhteistyö on helppoa, kun tiedämme toistemme työnkuvaa ja vahvuuksia. Esimiehen kannustaminen ja esimerkin näyttäminen yhteistyön osalta.” [T1–5]

Tulsote-ohjelmassa on korostettu, että onnistumisen ja tulosten tuottaminen edellyttävät yhteistoiminnalta:

- yhteisesti jaettuja arvoja, asennetta ja innostusta yhteistoimintaan
- osaoptimoinnista ja oman toimintansa tiukasta rajaamisesta eroon pääsyä
- ymmärrystä toinen toistensa tehtävien ja osaamisen suhteen
- toimijoiden keskinäistä luottamusta ja kunnioitusta sekä tukea antavaa ja mahdollistavaa johtajuutta. (THL/Sote-uudistus.)

Tutkimustulos on suuntaa antava ja kannustava jatkossa paikallisia tarpeita tavoittelevaa yli sektorirajojen kanssa yhdessä toteutettavaa kustannustehokasta kuntoutustoimintaa.

SOSRAKE-hankkeella toteutamme käytäntötutkimukseen työpaja- ja valmennuskokonaisuuden.

Pohdinta ja jatkotutkimustarpeet

Kiinnostus ja syy vaikuttavuustutkimuksen toteuttamiselle liittyi tarpeeseen saada **kokemusta**:

- Käytäntötutkimuksen toteuttamisesta
- Uudenlaisen tutkimuksellisen työorientaatioiden omaksumisesta
- Kuntoutuksellisesta menetelmäosaamisesta päihdetyöhön
- Osallistavan sosiaalityön periaatteiden omaksumiseen ja yhteistyöhön asiakkaiden **sekä yhteistyökumppaneiden** kanssa työmuotoina kokemusasiantuntijatoiminta ja yhteiskehittäminen.

Vaikuttavuuden osoittaminen sosiaalityössä tulisi ohjautua ilmiölähtöisyydestä ja sosiaalityön tulisi toimia yhteiskunnassa vaikuttavana asiantuntijana. Tämän tutkimuksen keskeisiä ilmiöitä ovat yksinäisyys ja monitoimijaisuus.

Jatkoa ajatellen voisi tutkimukseen lisätä myös kvantitatiivista aineistoa, jota esimerkiksi toiminnan alussa ja lopussa toteutettavilla mittauksilla. Myös kuntoutuksen kustannusvaikuttavuus olisi tärkeä tutkimuskohde.

Toimivaksi todettu toiminta vaatii myös sen käytäntöön **juurruttamista**, jossa voisi hyödyntää implementoinnin eli kehitetyn toiminnan käyttöönoton prosessia. **Ratkaisevaa on tutkia fideliteettiä eli menetelmäuskollisuutta** arvioimalla sitä, miten pitkälle käyttäjät toteuttavat kehitettyä mallia. Sillä on merkitystä interventioiden toteuttamisessa ja menetelmien juurruttamisessa huomioitavissa asioissa. (Nanne Isokuorti & Elina Aaltio 2021, 230).

Kiitos ja aurinkoista kevättä!

Kainuun soten aikuissosiaalityö ja SOSRAKE-hanke
Aluekehittäjä/sosiaalityöntekijä Anne Tuikka
anne.tuikka@kainuu.fi, p. 044 7970363
Tutkimuskumppanina johtava sosiaalityöntekijä Veera Rinne äippälomalla

